

Študijná príručka: Stredná Ázia

Táto príručka je navrhnutá na preskúšanie a upevnenie vedomostí o geografických, prírodných, kultúrnych a politických aspektoch Strednej Ázie na základe poskytnutých materiálov. Obsahuje kvíz s krátkymi odpoveďami, otázky na esej a komplexný slovník kľúčových pojmov.

Kvíz: Otestujte si svoje vedomosti

Odpovedzte na nasledujúce otázky v rozsahu dvoch až troch viet, pričom vychádzajte výlučne z informácií v študijných textoch.

1. Čím je charakteristická geografická poloha Strednej Ázie a aké sú jej prirodzené hranice?
2. Opíšte Pamírsku diaľnicu a jej význam.
3. Prečo sa Kaspické more považuje za jazero a aké sú jeho hlavné zdroje bohatstva?
4. Vysvetlite hlavné príčiny a dôsledky zmenšovania Aralského jazera.
5. Čo je to brakická voda a kde sa v Strednej Ázii nachádza?
6. Čo bola Hodvábná cesta a ako získala svoje meno?
7. Aká je klíma v Strednej Ázii a aké faktory ju ovplyvňujú?
8. Aké sú hlavné poľnohospodárske produkty a formy chovu zvierat v regióne?
9. Ktorá krajina Strednej Ázie je považovaná za turisticky najatraktívnejšiu a prečo?
10. Aký význam má kozmodróm Bajkonur a kde sa nachádza?

Kľúč správnych odpovedí

1. Stredná Ázia je oblasť ležiaca hlboko vnútri kontinentu. Jej prirodzenú západnú hranicu tvorí Kaspické more a ostatné hranice štátov prechádzajú cez horské masívy alebo rozsiahle púštne a polopúštne oblasti.
2. Pamírska diaľnica je druhá najvyššie položená cesta na svete s dĺžkou 728 km. Ide o väčšinou nespevnenú cestu, ktorá vedie z Afganistanu cez Uzbekistan a Tadžikistan až do Kirgizska.
3. Kaspické more sa považuje za slané jazero, pretože nemá prepojenie so svetovým oceánom. Jeho hlavnými zdrojmi bohatstva sú zásoby ropy a zemného plynu, ako aj lov jesetera na produkciu vzácného kaviáru z jeho ikier.
4. Zmenšovanie Aralského jazera spôsobilo odkláňanie vody z riek Amudarja a Syrdarja na zavlažovanie polí s bavlníkom v rámci projektu sovietskej vlády z roku 1918. Dôsledkom je, že jazero, pôvodne štvrté najväčšie na svete, dnes dosahuje menej ako 20 % svojej pôvodnej plochy a jeho brehy ustúpili až o 150 km.
5. Brakická voda je zmes sladkej a slanej vody s obsahom solí vyšším ako v sladkej, ale nižším ako v morskej vode. V Strednej Ázii sa nachádza v Balchašskom jazere, kde sa v jednej časti vlieva sladkovodná rieka a v druhej, bez prítoku, sa voda vyparuje a zvyšuje jej slanosť.
6. Hodvábná cesta bola historická obchodná trasa vedúca z Európy do Ázie. Svoje meno získala podľa hodvábu, kľúčovej obchodnej komodity, ktorý sa získava z kukiel motýľa priadky morušovej.
7. Klíma je typická vnútrozemskou polohou s veľmi slabými zrážkami (pod 250 mm ročne) a suchými vetrami. Zimy sú surové s teplotami pod $-40\text{ }^{\circ}\text{C}$ a letá horúce s teplotami blížiacimi sa k $40\text{ }^{\circ}\text{C}$. V hornatých oblastiach je podnebie ovplyvnené nadmorskou výškou.
8. Hlavnou pestovanou plodinou je bavlník, ďalej tabak, pšenica, kukurica, vinič, granátové jablká, sezam, figy a pistácie. Kočovní pastieri chovajú ťavy, kozy a ovce pre mlieko, mäso a vlnu. Chovajú sa tu aj karakulské ovce pre vzácnu kožušinu (perzián).
9. Za turisticky najatraktívnejší štát sa považuje Uzbekistan. Dôvodom sú významné stavebné pamiatky v historických mestách ako Buchara a Samarkand, kde sa nachádzajú medresy (staré islamské školy), mešity a hrobky.

10. Kozmodróm Bajkonur sa nachádza na území Kazachstanu a je prenajatý Ruskom do roku 2050. Je to kľúčové miesto pre ruský vesmírny program a uskutočňujú sa odtiaľ lety do vesmíru, vrátane letov pre vesmírnych turistov.

Otázky na esej

1. Analyzujte environmentálnu katastrofu Aralského jazera. Podrobne opíšte príčiny, časový priebeh a súčasný stav, pričom zhodnoťte úlohu politických rozhodnutí zo sovietskej éry.
 2. Diskutujte o ekonomickom a strategickom význame Kaspického mora pre región Strednej Ázie. Zamerajte sa na jeho prírodné zdroje, dopravný potenciál a geopolitické vzťahy medzi pobrežnými štátmi.
 3. Porovnajte hospodárstvo Kazachstanu a Tadžikistanu na základe informácií z textu. Zamerajte sa na ich hlavné priemyselné odvetvia, nerastné suroviny, poľnohospodárstvo a trh práce.
 4. Opíšte tradičný kočovný spôsob života v stepiach Strednej Ázie. Vysvetlite, ako prírodné prostredie formovalo túto kultúru, vrátane typických obydlí (jurty), chovu dobytky a vzťahu s mestskými centrami.
 5. Preskúmajte kultúrny a historický význam Hodvábnej cesty pre Strednú Áziu. Uvedte kľúčové produkty, ktoré sa po nej prevážali, a opíšte význam miest ako Samarkand a Buchara ako centier obchodu a kultúry.
-

Slovník kľúčových pojmov

Pojem	Definícia
Amudarja	Rieka v Strednej Ázii, ktorá spolu so Syrdarjou napájala Aralské jazero; jej voda je intenzívne využívaná na zavlažovanie.
Aralské jazero	Pôvodne štvrté najväčšie jazero sveta, dnes symbol environmentálnej katastrofy spôsobenej človekom.
Ašchabad	Hlavné mesto Turkménska, známe monumentálnymi stavbami z mramoru a pozlátenými sochami.
Bajkonur	Kozmodróm na území Kazachstanu, ktorý si do roku 2050 prenajíma Rusko na realizáciu svojho vesmírneho programu.
Bajterek	Veža v Aстане (Kazachstan), ktorej stavba stvára ľudový príbeh o vtákovi šťastia Samrukovi.

Balchašské jazero	Jazero, ktoré má sladkú aj slanú časť, pričom v jeho strede sa voda mieša a vytvára brakickú vodu.
Brakická voda	Zmes sladkej a slanej vody, ktorej obsah rozpustených solí je vyšší ako v sladkej, ale nižší ako v morskej vode.
Brána do pekla	Obrovský umelý kráter v turkménskej púšti Karakum, v ktorom od roku 1971 horí unikajúci zemný plyn.
Čajchana	Čajovňa, tradičné miesto stretávania sa v krajinách Strednej Ázie.
Dušanbe	Hlavné mesto Tadžikistanu. Názov v perzštine znamená „pondelok“.
Ferganská kotlina	Najúrodnejšia časť Strednej Ázie, významná oblasť pestovania bavlníka.
Hodvábna cesta	Historická obchodná cesta z Európy do Ázie, pomenovaná podľa obchodovania s hodvábom.
Ikry	Rybíe vajčká, špeciálne z jesetera, z ktorých sa vyrába kaviár.
Jurta	Typické stanové obydlie kočovných pastierov v stepných oblastiach.
Karakum	Púšť, ktorá tvorí väčšinu územia Turkménska.
Karakumský prieplav	Najdlhší zavlažovací kanál na svete (1 100 km), vybudovaný v púšti Karakum v Turkménsku.
Karagijská preliačenina	Najnižšie položené miesto v Strednej Ázii (-132 m n. m.) nachádzajúce sa v Kazachstane.

Kaspické more	Najväčšie jazero sveta, slané jazero tvoriace hranicu medzi Európou a Áziou, bohaté na ropu a jesetera.
Kaviár	Celosvetovo známa delikatesa, ktorá sa získava z ikier jesetera.
Kyzylkum	Púšť nachádzajúca sa na území Uzbekistanu.
Medresa	Budova starej islamskej školy.
Pamír	Najvyššie pohorie Strednej Ázie.
Pamírska diaľnica	Druhá najvyššie položená cesta na svete, vedúca cez pohorie Pamír.
Perzián	Vzácná čierna kožušina z niekoľkodňových jahniat karakulskej ovce.
Priadka morušová	Motýľ, z ktorého kukiel sa odvíja hodvábné vlákno na výrobu hodvábu.
Samarkand	Historické mesto v Uzbekistane, známe námestím Registan, mešitami a medresami.
Syrdarja	Rieka v Strednej Ázii, ktorá spolu s Amudarjou napájala Aralské jazero.
-stan	Prípona v názvoch štátov Strednej Ázie, ktorá znamená „miesto“ alebo „krajina“.
Štít Ismáíla Somoniho	Najvyšší vrch Strednej Ázie (7 495 m n. m.) v pohorí Pamír na území Tadžikistanu.
Turanská nížina	Rozsiahla rovinatá oblasť v Strednej Ázii.